

Střípky eneolitu

Shards of Eneolithic

Lucie Vélková

Abstrakt

Článek pojednává o dvou objektech s eneolitickým keramickým materiálem a eneolitických intruzích z objektů jiných kultur. Z přehledu dosavadních výzkumů na katastru a dosud učiněných eneolitických nálezů na Mělnicku je patrné, že stopy působení člověka v eneolitu jsou v regionu nečetné. Prezentované nálezy poprvé s jistotou dokládají časný či starší eneolit na katastru obce Obříství.

Abstract

The paper deals with two objects with Eneolithic pottery and the intrusions of eneolithic pottery in objects from different archaeological periods presented on the Obříství site. The traces of human activity from Eneolithic are sparse in Mělník region, which is evident from a view of actual research and Eneolithic finds done in this area.

Klíčová slova: časný eneolit – starší eneolit – keramika – intruze – Mělnicko – střední Čechy

Keywords: Early Eneolithic – pottery – intrusion – Mělník area – Central Bohemia

V rámci archeologického záchranného výzkumu na lokalitě Obříství, který probíhal od roku 2008 do roku 2011 v souvislosti s výstavbou rodinných domů, byly nálezy z období eneolitu objeveny pouze ve výkopové sezoně 2008; z následujících let žádné další eneolitické artefakty nepřišly. Nutno říci hned v úvodu, že dochované eneolitické pozůstatky¹ jsou poměrně skromné a rozhodně nedosahují takového objemu jako nálezy z neolitu (*Davidová – Fleková*, v tomto svazku). Jde výhradně o keramické zlomky, popř. zvířecí kosti.

Za časné či staroeneolitické objekty lze označit pouze objekty 213 a 659, a to stejně s dávkou nejistoty, neboť jde o kůlové, potažmo sloupové jámy, jejichž datace bývá problematická.

Objekt 213 (*tab. I: 1*)

Lokalizace: KOM 1, hustě osídlená plocha.

Popis: na úrovni skrývky objekt téměř pravidelně kruhového tvaru o průměru 29 cm, stěny se mírně svažují ke kulovitému dnu o max. hloubce 27 cm; výplň jednolitá hnědošedá hlinitopísčité středně ulehlá (1), vrchní část objektu zahloubena do kulturní vrstvy – tmavší hnědopísčité hlína středně ulehlá (2), spodní část do podloží (3).

Nálezy:

Povrch:

Keramika (sáček 717): zl. lištovitě zesíleného okraje (*tab. I: 2*), 5 zl. těla (slepeno z více fragmentů), 9 drobných atypických střípků, intruze: drobný leštěný zl. okraje (doba bronzová?)

Kosti zvířecí (sáček 718): 3 zl.

SV polovina, hl. 0–20 cm:

Keramika (sáček 750): 4 zl. lištovitě zesíleného okraje (*tab. I: 4, 5, 6, 8*), zl. lištovitě zesíleného okraje (*tab. I: 9*), zl. okraje (*tab. I: 3*), dno nádoby o průměru 6 cm (*tab. I: 7*), 10 zl. těla

Kosti zvířecí (sáček 749): 1 zl.

Interpretace: kůlová jáma

¹ Za konzultace a pomoc s určením materiálu velice děkuji M. Dobešovi.

Objekt 659 (tab. II: 1)**Lokalizace:** KOM 6

Popis: na úrovni skrývky objekt téměř kruhového tvaru o průměru 76 cm, uvnitř kterého se rýsoval další kruhový útvar o průměru 42 cm; stěny vnějšího vkopu se kolmo svažovaly k plochému dnu o hloubce 26 cm, stěny vlastní jámy po sloupu se ke dnu mírně přibližovaly; výplň sloupové jámy tvořila hnědošedá prachovo písčité hlína středně ulehlá (1), prostor okolního vkopu pro sloup byl zřejmě vyplněn původně vykopanou hnědou písčitou hlínou (2) a okrovým pískem – podložím (3).

Nálezy:

S polovina, hl. 0 – dno:

Keramika (sáček 2407): 3 zl. jedné nádoby – 1 zl. okraje zdobený řadou nehtovitých vrypů (tab. II: 2), 2 zl. těla – slepek, materiál pórovitý s vápenitou příměsí, střední tloušťka stěny

Interpretace: sloupová jáma

Materiál použitý při výrobě keramiky z objektu 213 byl poměrně homogenní, plavený; slabě až silně zrnitý; povrch nádob hlazený, barvy oranžovo hnědé či šedé, uvnitř tmavě šedé. Převládaly nádoby středně silné s tloušťkou stěny od 5 do 9 mm, což bylo dříve pozorováno i na jiných staroneolitických lokalitách, př. u Benátek, okr. Hradec Králové (*Kalferst – Zápotocký 1991*, 402), za silnostěnné lze označit dva zlomky z jedné nádoby o tloušťce stěny 11 mm, zlomky tenkostěnné se nevyskytly vůbec. Průměr okrajů nebyl měřitelný. Co se týče zastoupených keramických tvarů, nalezené fragmenty představují patrně zlomky nálevkovitých pohárů/hrnců a zásobních hrnců s lištovitě zesíleným okrajem. K nálezům z obj. 213 lze najít přímé analogie např. v materiálu ze sídliště kultury jordanovské a kultury nálevkovitých pohárů v Praze-Řádkách v objektech 2 a 11 (*Dobeš – Kostka – Stolz 2007*), příp. již ve zmíněných Benátkách (viz výše) a na dalších lokalitách konce raného a celého průběhu staršího eneolitu.

Další eneolitické keramické zlomky jsou pouze příměsími v objektech jiných kultur. Přehled těchto intruzí udává tabulka 1 (tab. 1). Ve většině případů jde o lištovitě zesílené okraje s typickou úpravou, k nimž se nepodařilo ve velmi fragmentárním a často kulturně indiferentním střepevném materiálu dohledat případné další zlomky z nezdobených těl nádob. Uvedené intruze se nacházely v různých úrovních zpravidla mělkých objektů, čímž údajně o hloubce neposkytují oporu pro další úvahy. Páskové ucho pochází z kulturní vrstvy v okolí obj. 64, slepek dvou

zlomků okraje z neolitické vrstvy v segmentu 36 objektu 92 (v hloubce 10–20 cm, což je spodní část výplně objektu), malý okrajový střípek z pokračování neolitického hliníku nebo vrstvy nad ním – segment 7 objektu 425 a konečně dva okrajové střepy ze segmentu 26 objektu 833, což byla zřejmě naplavenina. Rozmístění eneolitických nálezů na zkoumané ploše o ničem nevyovídá, oba objekty ani intruze netvoří žádné kumulace, zřetelná je však vazba na objekty s nálezy z neolitu.

Problematika intruzí byla již vícekrát řešena (např. *Rulf 1997*, *Kazdová 1998*, *Vencl 2001*). V našem případě se zdá, že objekty, zejména ty rozsáhlejší, jako stavební soujámí, hliníky apod., byly otevřené dlouhou dobu – možná i celá století (*Rulf 1997*, 450) a zaplňovaly se postupně, přičemž zřejmě docházelo i ke smíšení asynchronního materiálu už na úrovni tehdejšího povrchu, tedy mimo zahluobené objekty, jak popisuje *E. Kazdová (1998, 63)*. Vzhledem k velké polykulturnosti lokality nelze vyloučit ani častější porušení objektů, než bylo registrováno v terénu. Z toho a už z tak složitých stratigrafických poměrů na lokalitě plyne, že je bohužel téměř nemožné některé objekty datovat, a tak u eneolitických intruzí nemůžeme většinou ani říci, zda jde o intruze starší či mladší.

Máme-li učiněné nálezy zasadit do kontextu dalších dokladů antropogenních aktivit objevených na katastru obce Obříství v minulosti, zjistíme, že dosavadní nálezy jsou podobně torzovité. Soupis *K. Sklenáře (1982)* zachycuje do roku 1982 pouze ojedinělý nález z pozdního eneolitu, tedy z periody, která při výzkumu v letech 2008–2011 nebyla vůbec identifikována. Jde o fasetovaný sekeromlat datovaný do kultury se šňurovou keramikou nalezený roku 1956 (*Sklenář 1966*, 11). Plochá sekerka, někdy datovaná do eneolitu, by mohla patřit již neolitu (*Sklenář 1973*, 27). Znamý nález skupinky čtyř dětských hrobů (*Prošek – Vlček 1950*, 42) doznal nedávno změny v datování. Hroby byly původně datované do mezolitu na základě spíše nepřímých indicií, neboť se nedochovala žádná hrobová výbava; pouze v hrobě 4 byl objeven slabě vypálený atypický střep. Radiokarbonové datum (4650 ± 50 BP), získané z žebra z hrobu 4, posouvá datování až na přelom staršího a středního eneolitu² (*Svoboda – Plicht van der – Kuželka 2002*, 959). Avšak důležitá je v této souvislosti i Proškova zmínka o přítomnosti eneolitických střepů v neolitických jamách: „Na okolních stavebních v nedalekém sousedství hrobů bylo zjištěno, že vrstva této tmavošedé humosní písčité hlíny

² Datum po kalibraci 3447 ± 62 cal bc (za informaci děkuji J. Svobodovi).

Tab. 1 Přehled intruzí eneolitických keramických zlomků v objektech jiných kultur. – Tab. 1 Overview of Eneolithic pottery fragments intrusions in features of other cultures.

Objekt	Lokalizace	Druh objektu	Datace	Další kultury	Popis nálezu
64	SO 29–30	sídl. jáma	prav	DBr, prav	páskové ucho (tab. II: 5), sáček 1709
92, sg. 36	SO 9–10	naplavená vrstva	StK	StK, bronz, kno, prav	slepek dvou zlomků lištovitě zesíleného okraje (tab. II: 3), sáček 1400 + 1846
425, sg. 7	KOM 1	vrstva	prav	LnK, StK, DBr	zl. okraje s nehtovanou výzdobou (tab. II: 4), sáček 2341
833, sg. 26	KOM 9	vrstva	prav	LnK, StK, DBr	zl. s lištou pod okrajem (tab. II: 7), sáček 3503 zl. okraje s polokulovitým výčnělkem (tab. II: 6), sáček 3507

vyplňuje neolitické jámy s volutovou a vypíchanou keramikou a že obsahuje ještě střepy eneolitické“ (Prošek – Vlček 1950, 42). Proškovo pozorování by korespondovalo se zjištěními z výzkumu v roce 2008, není však jasné, kam se jím zmiňované eneolitické střepy poděly – následná literatura je totiž již neuvádí. Poslední položkou v tomto stručném výčtu jsou keramické zlomky (údajně ze středního eneolitu) dokládající potenciální eneolitický sídelní areál, které byly nalezeny při povrchové prospekci, ověřující výsledky leteckého průzkumu (Gojda 1995).

V širším okolí Obříství jsou známy lokality již z raného eneolitu. Jordanovské hroby jsou doložené z Kralup a Neratovic, sídliště z časného eneolitu se uvádí u Tišic (Sklenář 2008, 28–29). Za michelsberské bývají považovány nálezy z Borku a velké ohrazení z Kel (Neustupný ed. et al. 2008, 32, 34). Malé pohřebiště ze staršího eneolitu bylo odkryto mezi Lužcem n. Vltavou a Vraňany (Sklenář 2008, 29), sídlištní areál kultury nálevkovitých pohárů a zejména badenské kultury se podařilo zachytit v Mlékojedech (Motyková – Žápotocký 2002). Střední eneolit je v oblasti dále doložen hrobovým nálezem ve Vepřku a sídlištními objekty z Ovčár a Přívor (Sklenář 2008, 30). Mladší eneolit je zastoupen, pokud odhlédneme od dosud nepublikovaných zjištění ve Vliněvsi, zpravidla ojedinělými nálezy keramiky a broušené industrie kultury se šňůrovou keramikou, příp. pohřebištěm kultury zvoncovitých pohárů u Neratovic a dalšími, většinou ojedinělými hroby této kultury (Buchvaldek 1967, 158; Hájek 1968; Sklenář 2008, 32–35).

Jelikož zatím stále probíhá zpracování objektů z mladší a pozdní doby bronzové, které tvoří největší objem nálezů, je možné, že nálezy z eneolitu (ovšem spíše pouze intruze) ještě přibudou, současný stav poznání lokality by se tím ale nijak výrazně nezměnil. Je jasné, že eneolitické nálezy jsou oproti stavu v předcházejícím období mizivé.

O charakteru lidských aktivit na lokalitě v eneolitu můžeme pouze spekulovat, zřejmě byly proti neolitu výrazně omezenější. Vzhledem ke dvěma zachyceným sloupovým jamám, i tak problematického stáří, lze snad nejpravděpodobněji předpokládat sídlištní komponentu. Představené eneolitické nálezy rozmnožují doklady působení člověka v Obříství, přispívají k našemu poznání tohoto období a prvně dokládají přítomnost lidí na katastru obce i v závěru raného, příp. ve starším eneolitu.

Souhrn

Během první výzkumné sezony 2008 byly v Obříství nalezeny také dva eneolitické objekty (č. 213 a 659) a intruze stejně datované keramiky v jiných objektech. Tyto nálezy můžeme interpretovat jako pozůstatky pravděpodobných sídelních komponent, mnohem skromnější, než v předchozím období neolitu. Ačkoli prezentované nálezy nejsou četné, dokumentují poprvé přítomnost lidí na katastru Obříství v raných fázích eneolitu, představují důkaz lidské činnosti v regionu a přispívají tak k poznání tohoto období.

Summary

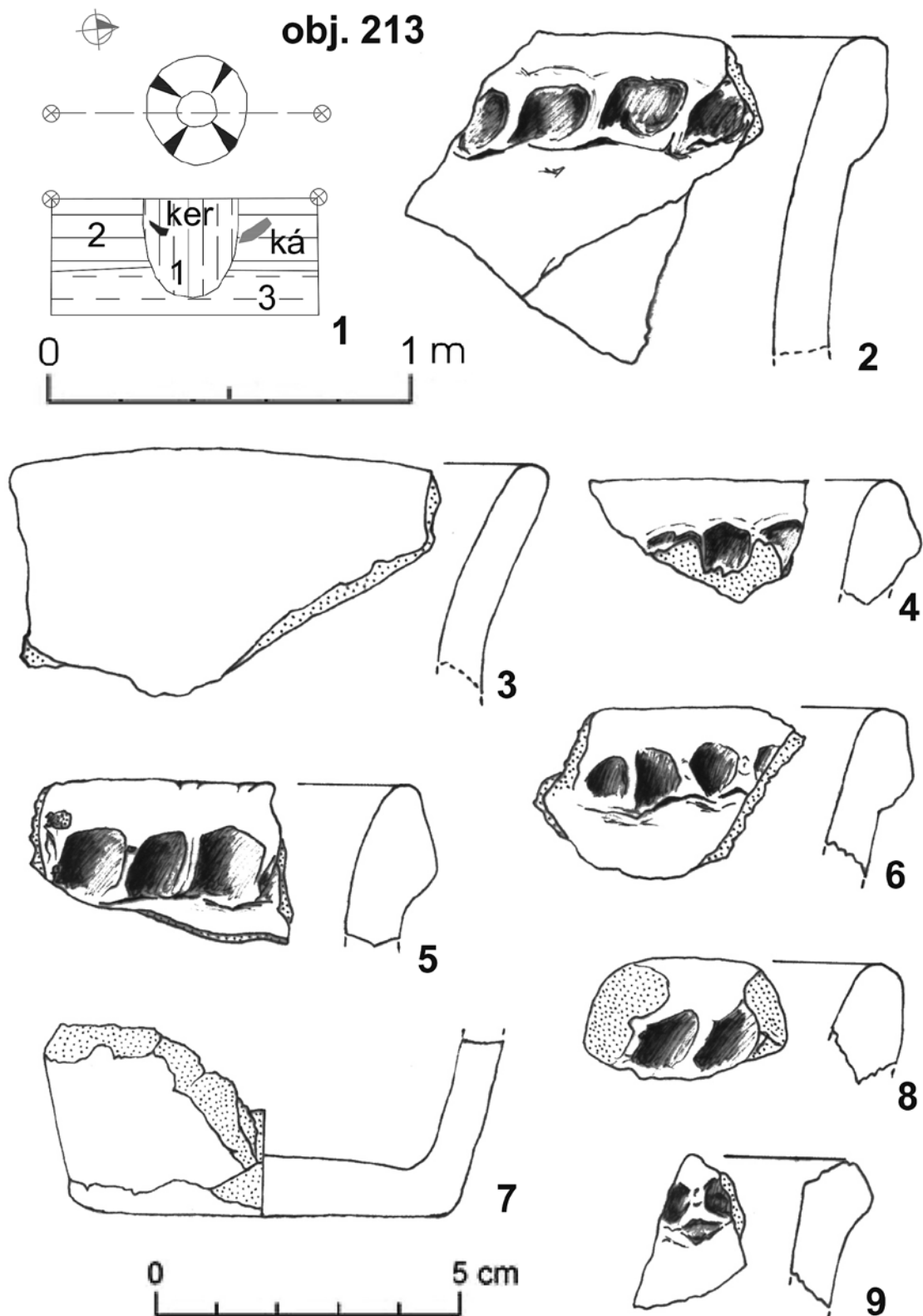
During the first excavation season 2008 in Obříství also two Eneolithic features (no. 213 and 659) and the intrusions of the equally dated pottery in other objects were found. We can interpret these finds as a remains of probable settlement component, much more modest than in previous Neolithic period. Although the presented finds are not numerous, they document for the first time the presence of people on the cadastre of Obříství in the early stages of the Eneolithic, reproduce evidence of human activity in the region and so contribute to our knowledge of this period.

Literatura

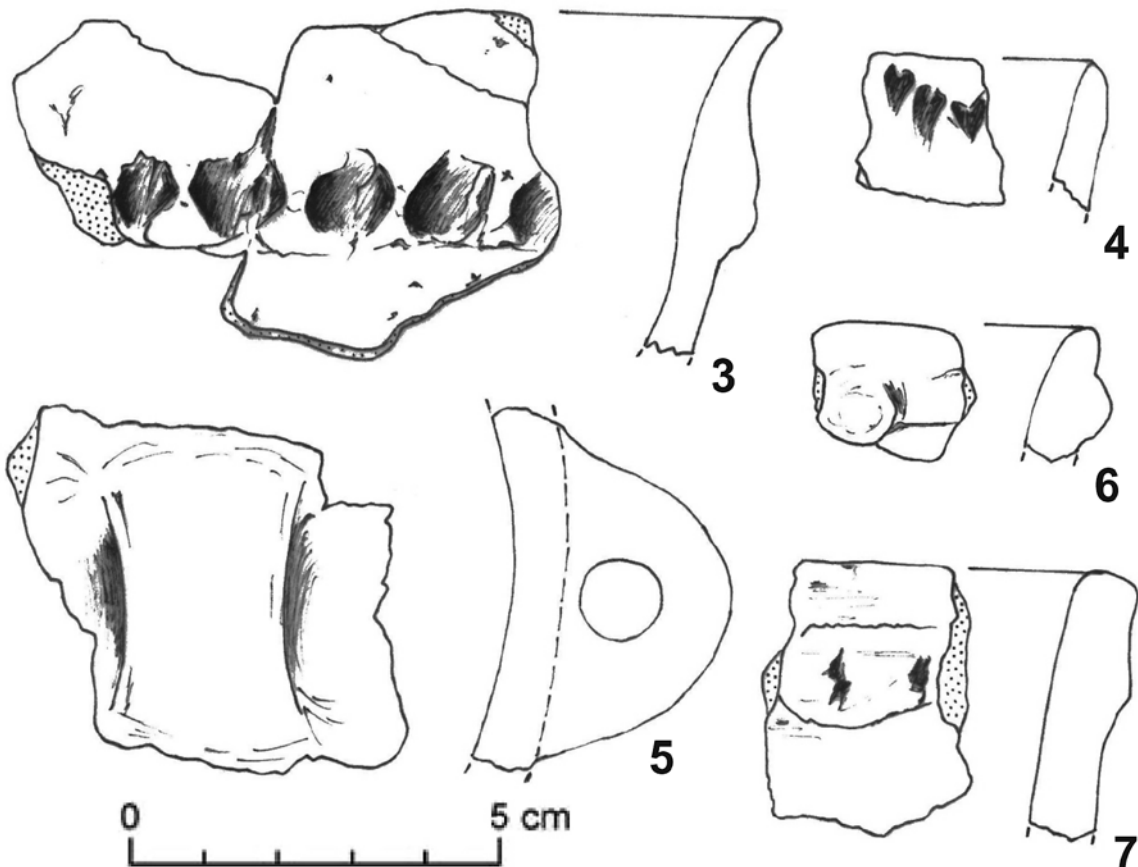
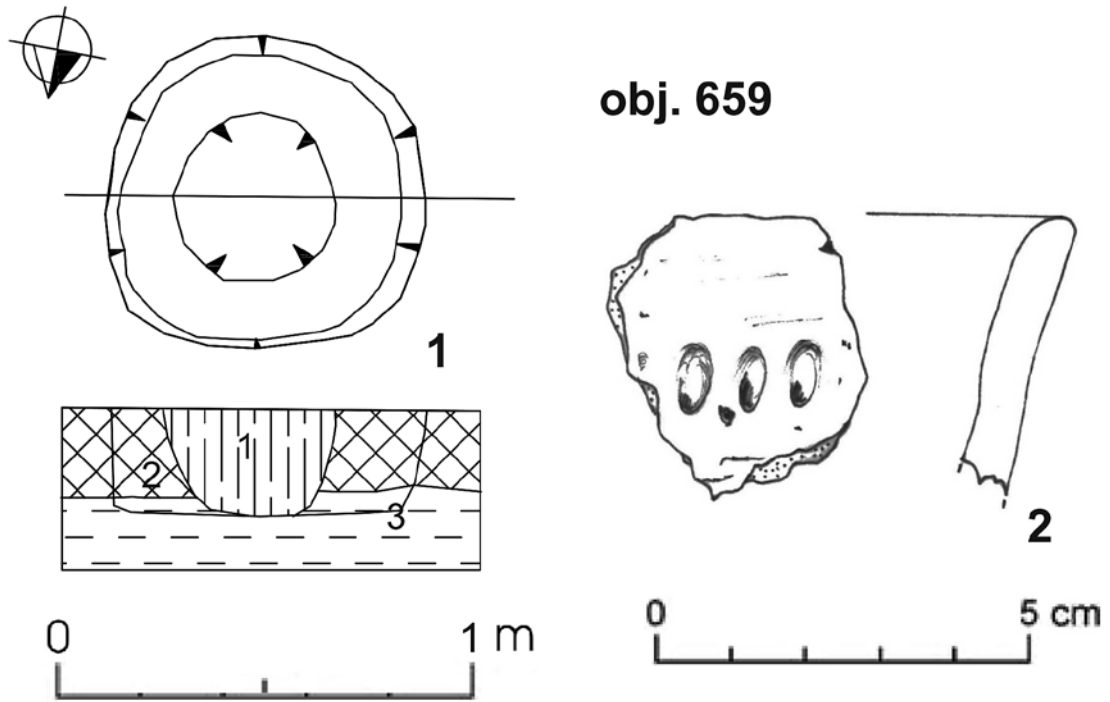
- Buchvaldek, M. 1967: Die Schnurkeramik in Böhmen. Praha.
Dobeš, M. – Kostka, M. – Stolz, D. 2007: Sídlíště kultur jordanovské a nálevkovitých pohárů v Praze-Ďáblicích. Archeologie ve středních Čechách 11, 79–124.

- Gojda, M. 1995:* Nálezová zpráva k průzkumu obce Obříství. Archiv nálezových zpráv ArÚ AV ČR Praha. NZ č. j. 1151/95.
- Hájek, L. 1968:* Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. Archeologické studijní materiály 5.
- Kalferst, J. – Zápotocký, M. 1991:* Sídliště ze staršího období kultury nálevkovitých pohárů u Benátek, okr. Hradec Králové. Archeologické rozhledy 43, 376–410.
- Kazdová, E. 1998:* Poznámky k intruzím keramiky v neolitických sídlištních objektech. In: J. Prostředník – V. Vokolek (eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich zemí, Turnov – Hradec Králové, 60–70.
- Motyková, K. – Zápotocký, M. 2002:* Eneolitická sídliště (KNP, badenská kultura) v poloze „Na vrších“ u Mlékojed, okr. Mělník. Archeologie ve středních Čechách 6, 113–132.
- Neustupný, E. (ed.) – Dobeš, M. – Turek, J. – Zápotocký, M. 2008:* Eneolit. Archeologie pravěkých Čech 4. Praha.
- Rulf, J. 1997:* Intruze keramiky. Příspěvek ke kritice pramenů. Archeologické rozhledy 49, 439–461.
- Prošek, F. – Vlček, E. 1950:* Mesolitické hroby v Obříství? Archeologické rozhledy 2, 40–48.
- Sklenář, K. 1966:* Vlastivědné muzeum v Mělníku – katalog pravěké sbírky. Zprávy Československé společnosti archeologické – Supplementum 2. Praha.
- Sklenář, K. 1973:* Vlastivědné muzeum v Mělníku – katalog pravěké sbírky II. Zprávy Československé společnosti archeologické – Supplementum 10. Praha.
- Sklenář, K. 1982:* Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. Mělník.
- Sklenář, K. 2008:* Pravěk na soutoku. Mělník.
- Svoboda, J. – Plicht, J. van der – Kuželka, V. 2002:* Upper Palaeolithic and Mesolithic human fossils from Moravia and Bohemia (Czech Republic): some new ¹⁴C dates. Antiquity 76, 957–962.
- Veňcl, S. 2001:* Souvislosti chápání pojmu „nálezový celek“ v české archeologii. Archeologické rozhledy 53, 592–614.

Přílohy

Tab. I Objekt 213. 1 – půdorys a profil, 2–9 – keramika. Kreslila L. Vělová. – *Tab. I* Feature 213. 1 – plan and profile, 2–9 – pottery. Drawn by L. Vělová.

Tab. II 1-2 – objekt 659, 1 – půdorys a profil, 2 – keramika; 3-7 – eneolitické intruze z objektů 92 (3: 3), 425 (3: 4), 64 (3: 5) a 833 (3: 6, 7). Kreslila L. Vélová. – *Tab. II* 1-2 – feature 659, 1 – plan and profile, 2 – pottery; 3-7 – Eneolithic intrusions from features 92 (3: 3), 425 (3: 4), 64 (3: 5) a 833 (3: 6, 7). Drawn by L. Vélová.